

De werkgelegenheid van een moeilijk af te bakenen doelgroep: personen met een handicap.

H. Verhoeven (Dept. Sociologie, KU Leuven)

Projectleiding

Dr. E. Samoy (Vlafo)

Prof. Dr. A. Martens (Dept. Sociologie, KU Leuven)

Inleiding: het probleem van de dataverzameling over personen met een handicap

Personen met een handicap zijn een moeilijk statistisch te vatten categorie binnen de algemene Belgische bevolking omdat de doelgroep gehandicapten afgebakend wordt op basis van diverse diagnostische criteria.

Deze worden door verschillende actoren (geneesheren, maatschappelijk werkers, psychologen,...) gehanteerd in vaak sterk uiteenlopende maatschappelijke contexten (uitkeringsstelsels, het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een handicap, arbeidsbemiddeling). Een classificatie op basis van deze diagnostische criteria moet dan ook gezien worden als een flexibel en beïnvloedbaar iets. De vaak gestelde vraag naar het "werkelijk" aantal gehandicapten heeft in deze context dan ook weinig zin. Het aantal dat als antwoord op deze vraag, door wie dan ook, naar voor wordt geschoven is het resultaat van tijds- en cultuurgebonden beoordelingsprocessen.

De Vlaamse beleidsvoerders gaan maar al te vaak voorbij aan deze beschouwingen en stellen gehandicapten dan gelijk aan al wie ingeschreven is in het Vlaams Fonds. Dit betekent echter een ontoelaatbare verenging van de populatie gehandicapten.

Sinds de jaren tachtig werd onder impuls van de Wereldgezondheidsorganisatie een conceptueel kader ontwikkeld dat toonaangevend is geworden in het wetenschappelijk discours rond gehandicapten.

Deze classificatie omvat drie begrippen die de gevolgen van ziekten of letsels op verschillende niveaus beschrijven, en als dusdanig een goede omschrijving geven van het begrip "handicap".

Bovendien laat dit model toe om, via een op epidemiologisch onderzoek gebaseerde regel, het aantal gehandicapten in Vlaanderen te ramen.

De volgende begrippen worden gehanteerd en omschreven:

Stoornis

Iedere afwezigheid of afwijking van een psychologische, fysiologische, anatomische structuur of functie.

Beperking

Iedere vermindering of afwezigheid (ten gevolge van een stoornis) van de mogelijkheid tot een voor de mens normale activiteit, zowel wat betreft de wijze, als de reikwijdte van de uitvoering ervan.

Handicap

Een nadelige positie van een persoon als gevolg van een stoornis of een beperking, welke de normale rolvervulling van de betrokkene (gezien leeftijd, geslacht en sociaal-culturele achtergrond) begrenst of verhindert.

Volgens dit model kan het aantal gehandicapten op basis van epidemiologisch onderzoek worden geraamd met behulp van de drievoudige "éénderde regel". Hierbij wordt ervan uitgegaan dat één derde van de totale bevolking een stoornis heeft (33%), één derde van de mensen met een stoornis een beperking ervaart (11%) en dat opnieuw éénderde daarvan ernstige beperkingen ervaart waarvan men mag aannemen dat ze tot handicaps, in de zin van een nadelige sociale positie, aanleiding geven (4%).

Voor het Vlaamse Gewest geeft deze werkwijze afgerond ongeveer 650 000 mensen met beperkingen, waarvan 220 000 met ernstige beperkingen. Deze laatste zijn personen waarvoor de kans zeer groot is dat ze op één of ander levensdomein tot handicaps leiden.

Deze cijfers slaan uiteraard op de ganse bevolking. Indien we dit in het kader van ons onderzoek transponeren naar de arbeidsmarkt, moeten we de jongeren en de bejaarden buiten beschouwing laten. We houden dan nog ongeveer 60% van de bevolking over. Dus 390 000 mensen met beperkingen en 130 000 met ernstige beperkingen.

Uiteraard kunnen niet al deze personen beschouwd worden als "arbeidsgehandicapten" in de zin dat ze ten gevolge van hun gezondheidsstoornissen problemen ondervinden op het vlak van arbeidsmarktintegratie. Sommigen kunnen zich toch perfect in het arbeidsproces hebben geïntegreerd, anderen hebben meer problemen om zich op de arbeidsmarkt te integreren.

Een andere manier om het aantal gehandicapten te ramen bestaat erin om na te gaan hoeveel uitkeringen op basis van een handicap worden verstrekt. Ook deze methode bevat onzuiverheden omdat niet alle personen met een handicap een uitkering krijgen en sommige personen meerdere uitkeringen. De resultaten zijn terug te vinden in onderstaande tabel.

Tabel 1: Gerechtigden op uitkeringen aan gehandicapten (volwassenen-België-diverse jaren)

Uitkeringen op basis van arbeidsongeschiktheid

Invaliden in de ziekteverzekering (31/12/94)

- werknemers	166 192
- zelfstandigen	17 328

Door een beroepsziekte getroffen met blijvende arbeidsongeschiktheid 67 700
(31/12/94)

Invaliden ten gevolge van een arbeidsongeval, met blijvende 122 055
arbeidsongeschiktheid (31/12/92)

Gerechtigden op een inkomensvervangende tegemoetkoming (inclusief 70 504
oude stelsels) die jonger zijn dan 60 jaar (1/1/95)

werkzoekenden (UVW-WZ) met gedeeltelijke of zeer beperkte geschiktheid 30 460

Kinderbijslag voor gehandicapten boven de 25 jaar 22 800

Uitkeringen op andere basis

gerechtigden op enkel een integratietegemoetkoming (1/1/95) 14 909

TOTAAL **511 948**

De verdeling naar Gemeenschap of Gewest is voor weinig uitkeringen beschikbaar, maar het is gekend dat het aantal Vlaamse gerechtigden voor sommige uitkeringen geringer is dan op grond van bevolkingsaandeel wordt verwacht. We vermoeden op basis van deelgegevens dat we de realiteit dicht benaderen wanneer we ervan uitgaan dat ongeveer de helft van alle gerechtigden in het Vlaamse Gewest wonen, dus ongeveer 250 000. Dit cijfer ligt tussen de 390 000 en de 130 000 die we bekwamen via de epidemiologische benadering.

De cijfers geven een idee van het aantal gehandicapte personen die buiten de arbeidsmarkt staan, maar even interessant is de vraag hoeveel personen met een handicap wel aan het werk zijn. Gegevens over de arbeidsmarktpositie van personen met een handicap zijn echter zeer schaars.

In het deel over personen met een handicap in voorliggend onderzoek hebben we twee sporen bewandeld om toch wat gegevens over de arbeidsmarktpositie aan het licht te brengen. Enerzijds zijn de gegevens over de werkloze gehandicapten voor het eerst grondig geanalyseerd en daarnaast is onderzocht welke de arbeidsmarktpositie is van een populatie in het Vlaams Fonds ingeschreven gehandicapten. Het zal duidelijk zijn dat hiermee nog maar enkele bescheiden stappen zijn gezet in de richting van een betere kennis over gehandicapten en de arbeidsmarkt.

Deel 1. Opzet van het onderzoek

Het grote probleem bij onderzoek naar de arbeidssituatie van gehandicapten is, zoals we in een vorig punt reeds hebben gesteld, het ontbreken van een afbakeningscriterium voor deze doelgroep.

Om dit probleem op te lossen hebben wij ons in ons onderzoek toegelegd op "arbeidsgehandicapten" in de ware zin van het woord. Enerzijds hebben we

geopteerd om de arbeidsmarktsituatie te onderzoeken op 30 juni 1997 van een door het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap (VFSIPH) afgebakende groep arbeidsgehandicapten op basis van gegevens van RSZ en RVA van deze mensen, anderzijds hebben we een uitgebreide analyse gedaan van alle werkzoekende arbeidsgehandicapten in Vlaanderen op 30 juni 1998 op basis van VDAB gegevens.

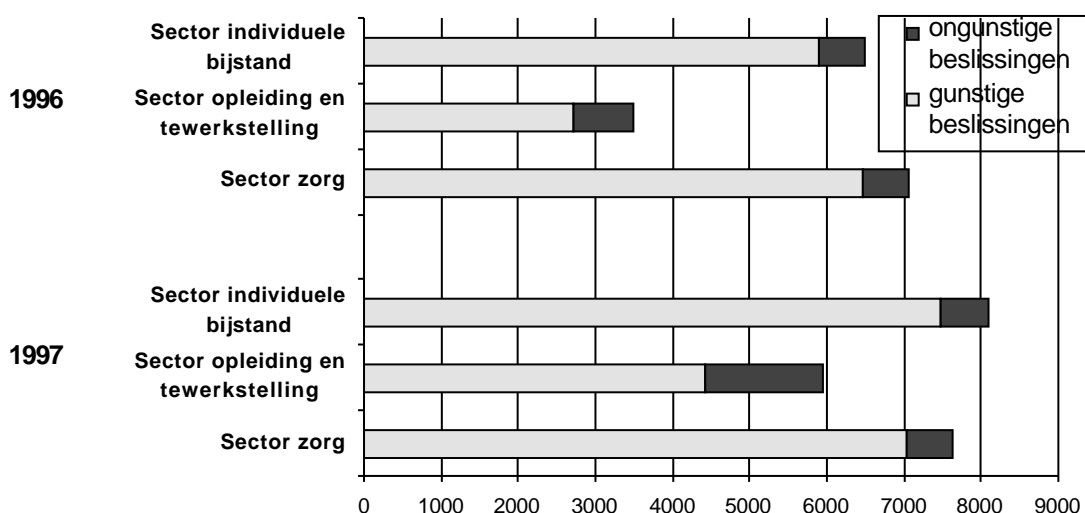
1.1 Deelonderzoek gegevens Kruispuntbank

Gehandicapten kunnen bij het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap (VFSIPH) een aanvraag tot bijstand indienen op verschillende gebieden: in de sector zorg, de sector opleiding/tewerkstelling of in de sector individuele bijstand. Na onderzoek kan het Vlaams Fonds dan beslissen in te gaan op deze zorgvraag of niet.

Interessant voor ons onderzoek zijn uiteraard de mensen die een gunstige beslissing hebben gekregen tot bijstand op het gebied van opleiding en tewerkstelling, aangezien zij kunnen beschouwd worden als echte "arbeidsgehandicapten". We spreken dan over aanvragen tot beroepsopleiding, tewerkstelling in beschutte werkplaats, tussenkomst in loon en verplaatsingen. In de periode 1996-1997 kwamen zo 9423 aanvragen binnen. Opgelet, het gaat hier over het aantal aanvragen in verschillende categorieën die elkaar niet noodzakelijk uitsluiten en dus niet om het aantal personen dat een aanvraag ingediend heeft dat uiteraard veel lager ligt. Van deze 9423 aanvragen kregen 7129 een gunstige beslissing en het zijn de mensen die deze aanvragen hebben ingediend die onze uiteindelijke onderzoekspopulatie voor dit luik uitmaken. In totaal gaat het hier om 5347 personen.

Onderstaande grafiek geeft een overzicht van het aantal aanvragen bij het VFSIPH in de periode 1996-1997 en het aantal daaruit vloeiende gunstige en ongunstige beslissingen.

Grafiek 2: Overzicht van de aanvragen en hun gevolg bij het VFSIPH (1996-1997)

Om deze afgebakende populatie te onderzoeken heeft het VFSIPH in het voorjaar van 1998 aan de Kruispuntbank Sociale Zekerheid een bestand overhandigd met de rijksregisternummers van de personen die in de loop van 1996-1997 een gunstige beslissing hebben gekregen omtrent één of andere voorziening op het vlak van arbeid van het Vlaamse Fonds en die op 30 juni 1997 tussen de 18 en de 55 jaar oud waren (leeftijdsgrenzen inbegrepen).

De Kruispuntbank stond in voor de verdere dataverzameling en stuurde dit bestand door naar de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) en de Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling (RVA) om na te gaan of die personen werkend of werkloos waren.

1.2.2 Deelonderzoek gegevens VDAB

In dit luik van het onderzoek trachten we een meer uitgebreid en algemeen beeld te geven van alle werkzoekende arbeidsgehandicapten in Vlaanderen op basis van gegevens geleverd door de VDAB.

In juni 1998 bedroeg het totaal aantal bij de VDAB geregistreerde niet-werkende werkzoekenden 199 108 (waaronder 5 919 in beroepsopleiding). Wanneer we verder gemakshalve spreken over werklozen dan gaat het dus over deze groep.

Om de populatie arbeidsgehandicapten voor dit luik van het onderzoek af te bakenen binnen deze groep van niet-werkende werkzoekenden, hebben we gebruik gemaakt van drie bestaande maatschappelijke definiëringsprocessen die zich afspelen in het onderwijs, in het Vlaams Fonds en in de arbeidsbemiddelingsdiensten.

Zo moet de afgebakende groep werkloze arbeidsgehandicapten gezien worden als de som van drie deelgroepen:

1. De niet-werkende werkzoekenden die geregistreerd staan bij de VDAB met een VF-nummer. Dit betekent dat de persoon een aanvraag heeft gedaan bij het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap die positief beoordeeld is geworden, wat inhoudt dat betrokkene op een of andere vorm van bijstand van dat Fonds een beroep kan doen.

2. De niet-werkende werkzoekende die door de VDAB-bemiddelingsdienst ondergebracht zijn in de categorieën 'gedeeltelijk' of 'zeer beperkt' geschikt.

De werkzoekenden met *normale geschiktheid* zijn de voor de arbeidsmarkt beschikbare werkzoekenden die geschikt zijn om het beroep uit te oefenen waarin zij ingeschreven zijn; zij moeten bijgevolg over de beroepsvaardigheid en het rendement beschikken, die normaal van een werknemer van hun leeftijd in hetzelfde beroep geëist wordt.

Beschikken over een *gedeeltelijke geschiktheid*, de werkzoekenden voor wie de lichamelijke geschiktheid iets onder de geschiktheid ligt die in het beroep gewoonlijk verlangd wordt of voor wie karakteriële of morele factoren een ernstige handicap vormen voor hun wederinschakeling in het normale productieproces (ongeacht of het in het oorspronkelijk beroep is of in welke andere betrekking dan ook) en ook lichamelijk gehandicapten wier wedertewerkstelling afhankelijk is van een beroepsherscholing of een revalidatie.

Werkzoekenden met een *zeer beperkte geschiktheid* zijn de lichamelijk of geestelijk gehandicapten die voor een beroepsherscholing en/of revalidatie niet in aanmerking komen, zodat zij slechts zeer moeilijk opnieuw in het normale productieproces kunnen ingeschakeld worden.

3. De niet-werkende werkzoekenden die als hoogste onderwijsniveau 'Buitengewoon Secundair Onderwijs'(BuSO) hebben.

2. Belangrijkste onderzoeksresultaten

2.1 Populatie arbeidsgehandicapten via de KSZ-gegevens

Hieronder bekijken we de belangrijkste vaststellingen die we kunnen maken op basis van een analyse van RSZ en RVA gegevens van de populatie arbeidsgehandicapten die ingeschreven zijn bij het Vlaams Fonds.

2.1.1 de ganse onderzoekspopulatie

Van de 5347 onderzochte arbeidsgehandicapten blijkt slechts 36% (of 40% in ruime zin) werk te hebben, 20% is werkloos en 40 % niet-actief.

Binnen de deelpopulatie 1996 vinden we iets minder werklozen (18%) en beduidend meer werkenden (43%) en daardoor minder niet-actieven (35%) dan binnen de deelpopulatie 1997 (respectievelijk 20%, 29% en 47%)

Deze deelpopulaties blijken wel nagenoeg dezelfde persoonlijke kenmerken te hebben.

In de onderzoekspopulatie vinden we beduidend meer mannen terug dan vrouwen (verhouding 65/35).

Bijna de helft van de mensen uit de onderzoekspopulatie is jonger dan 25 jaar.

Van de 3014 arbeidsgehandicapten die door RSZ of RVA gekend zijn woont bijna één derde in West-Vlaanderen, de overigen zijn min of meer gelijkmatig verspreid over de overige Vlaamse provincies.

De onderzochte arbeidsgehandicapten blijken een eerder laag gemiddeld opleidingsniveau te hebben: slechts 20 % van diegenen waarvan we de opleiding kennen heeft een diploma hoger secundair onderwijs.

De vrouwen uit de onderzoekspopulatie blijken een iets hogere gemiddelde scholingsgraad te hebben dan de mannen.

2.1.2 de werkenden

Van de 5347 onderzochte arbeidsgehandicapten blijkt slechts 36% werk te hebben (40% wanneer we ook de deeltijds werkenden - deeltijds werklozen meerekenen).

Mannen blijken iets meer kans op werk te hebben dan vrouwen (0.64 t.o.v. 0.56).

De kans op werk stijgt evenredig met het leeftijdsniveau. (van 0.60 bij de jongeren tot 0.76 bij de oudsten)

Van de arbeidsgehandicapten waarvan de woonplaats gekend is, blijken zij die wonen in West Vlaanderen (65%) en Vlaams Brabant (65%) meer kans op werk te hebben diegenen die in Antwerpen wonen (52%). Dit verschil is niet te wijten aan substantiële verschillen in het opleidingsniveau, het leeftijdsniveau of de man/vrouw index.

Via de opleidingsvariabele weten we dat 42% van de werkenden ooit werkloos is was.

De kans op werk blijkt niet te stijgen met de opleidingsgraad door de vertekening van de tewerkstelling in beschutte werkplaatsen die logischerwijze een veel groter aandeel heeft in de tewerkstelling van arbeidsgehandicapten met een zeer lage opleiding.

Bijna de helft (44%) van de werkenden is tewerkgesteld in een beschutte werkplaats. De overigen zitten verspreid over verschillende sectoren: de voornaamste zijn Industrie (10%), Onroerende Goederen, Verhuur en Diensten aan Bedrijven (10%) en de Groot en Kleinhandel, Reparatie van auto's en huishoudelijke artikelen (6%).

Het gemiddelde dagloonniveau in de werkende populatie bedraagt 9.410 (tussen de 2250 en de 2500 Bfr.). Toch ligt het dagloon van meer dan één derde van de werkenden onder de 1750 Bfr. Slechts 14% van de werkenden verdient meer dan 3000 Bfr. per dag.

De vrouwen uit de populatie verdienen gemiddeld minder dan mannen. (gemiddeld loonniveau mannen 9.669 ten opzichte van 8.857 bij de vrouwen)

De belangrijkste factoren die de hoogte van het loon bepalen zijn leeftijd (ouderen verdienen meer dan jongeren), opleiding (hoe hoger het opleidingsniveau hoe meer kans op een hoger loon), de sector, het statuut (ambtenaren verdienen meer dan bedienden die op hun beurt meer verdienen dan arbeiders) en de aard van de onderneming waarin men tewerkgesteld is (mensen in beschutte werkplaatsen verdienen minder dan mensen in "gewone" ondernemingen). Andere belangrijke factoren zoals functie en dergelijke werden niet in het onderzoek opgenomen.

Vrouwen, jongeren, onderzochte personen met een lage opleiding en personen wonende in West-Vlaanderen en Brabant blijken in de onderzoekspopulatie de grootste kans te hebben om tewerkgesteld te worden in beschutte werkplaatsen.

Slechts een heel klein percentage arbeidsgehandicapten (8%) wordt

tewerkgesteld in de publieke sector.

2.1.3 de werklozen

19.5% van de onderzochte arbeidsgehandicapten blijkt werkloos te zijn.

De vrouwen uit de populatie hebben meer kans op werkloosheid dan de mannen. (0.39 ten opzichte van 0.29)

Jongeren blijken meer kans op werkloosheid te hebben dan ouderen.

De kans op werkloosheid is het hoogst in Antwerpen (0.44) en het kleinst in West-Vlaanderen (0.26). Deze verschillen zijn niet te wijten aan onderzochte persoonlijkheidskenmerken van de arbeidsgehandicapten zoals opleiding, leeftijd of geslacht.

De kans op werkloosheid daalt naarmate het opleidingsniveau stijgt.

Het gemiddelde niveau van de werkloosheidsduur bedraagt net geen 3. (meer dan één minder dan twee jaar)

De gemiddelde werkloosheidsduur blijkt niet te worden bepaald door geslacht, opleiding of woonplaats.

Leeftijd blijkt wel een invloed te hebben: hoe ouder de onderzoekseenheden hoe groter de kans op een langere werkloosheid.

2.1.4 deels werkloos deels werkend

Een klein aantal mensen (177) blijken ingeschreven bij RSZ én RVA (3% van de onderzoekspopulatie) .

De mannen uit de onderzoekspopulatie hebben meer kans om deels werkloos, deels werkend te zijn dan de vrouwen (0,059 t.o.v. 0,049). Absoluut gezien is dit verschil zeer klein, relatief gezien echter is het wel substantieel.

Arbeidsgehandicapten boven de 46 jaar zijn ondervertegenwoordigd in de deelpopulatie "deels werkloos, deels werkend"-en.

De deels werkloos, deels werkende mannen zijn gemiddeld ouder dan de vrouwen (2.66 t.o.v. 1.85)

44% van de deels werkloos, deels werkende onderzoekseenheden komen uit West-Vlaanderen, de overigen zijn min of meer gelijkmatig verdeeld over de andere Vlaamse provincies.

Ook de deels werkloos, deels werkende arbeidsgehandicapten hebben een lage scholingsgraad: 18% heeft enkel lager onderwijs gevolgd, 53% ook nog lager secundair onderwijs en 14% daarenboven ook hoger secundair onderwijs. Slechts 2% heeft een diploma hoger onderwijs.

Het gemiddelde werkloosheidsniveau bedraagt net geen 3 (meer dan 13

minder dan 24 maanden). Geslacht, leeftijd, opleiding of woonplaats blijken geen noemenswaardige eenduidige invloed te hebben op de werkloosheidsduur.

42% van de tewerkstelling gebeurt in de sectie K van de Nace-Bel indeling (Onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven), 33% in sectie N (Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening) waar ook de tewerkstelling in beschutte werkplaatsen onder ressorteren.

Het gemiddelde dagloon situeert zich net als bij de werkenden tussen de 2250 en de 2500 Bfr. (waarde= 9.241)

Mannen (9.496) verdienen gemiddeld meer dan vrouwen (8.660).

De invloed van leeftijd en opleiding op het dagloon kon niet worden vastgesteld.

91% van de "deels werkloos, deels werkend"-en zijn tewerkgesteld onder het arbeidersstatuut, 8% als bediende en slechts 1 onderzocht persoon uit de deelpopulatie is ambtenaar.

73% van de tewerkstelling vindt plaats in ondernemingen met meer dan 100 werknemers.

28% van de arbeidsgehandicapten uit de deelpopulatie werken in beschutte werkplaatsen. Deze mensen verdienen beduidend minder dan hun collega's in "gewone" ondernemingen ondanks het feit dat er geen verschil kon worden vastgesteld in opleiding en dat er relatief gezien meer ouderen deels "werkloos, deels werkend"-en terecht komen in beschutte werkplaatsen. Vrouwen hebben meer kans om terecht te komen in beschutte werkplaatsen.

Slechts 12% van de tewerkstelling van de personen uit de deelpopulatie vindt werk in de publieke sector.

2.1.5 de niet-actieven

Een groot deel van de onderzoekspopulatie (40%) blijkt niet ingeschreven bij de RSZ noch bij de RVA en kunnen we als niet-actief beschouwen.

De man/vrouw index bedraagt 1.73. Deze ligt iets lager dan de index in de overige deelpopulaties. De vrouwen uit de onderzoekspopulatie hebben dan ook een iets hogere kans om in deze categorie te vallen dan de mannen. (0.42 t.o.v. 0.40)

Ook in deze deelpopulatie situeert de grootste groep van de eenheden (46%) zich in de laagste categorie (18-25 jaar). Het aantal eenheden per categorie daalt vervolgens gradueel met de stijging van het leeftijdsniveau.

Uit gegevens in verband met opleiding blijkt dat meer dan 40% van deze mensen ooit werkloos is geweest

Verdere informatie over deze arbeidsgehandicapten ontbreekt .

2.2 Populatie arbeidsgehandicapten via de VDAB-gegevens

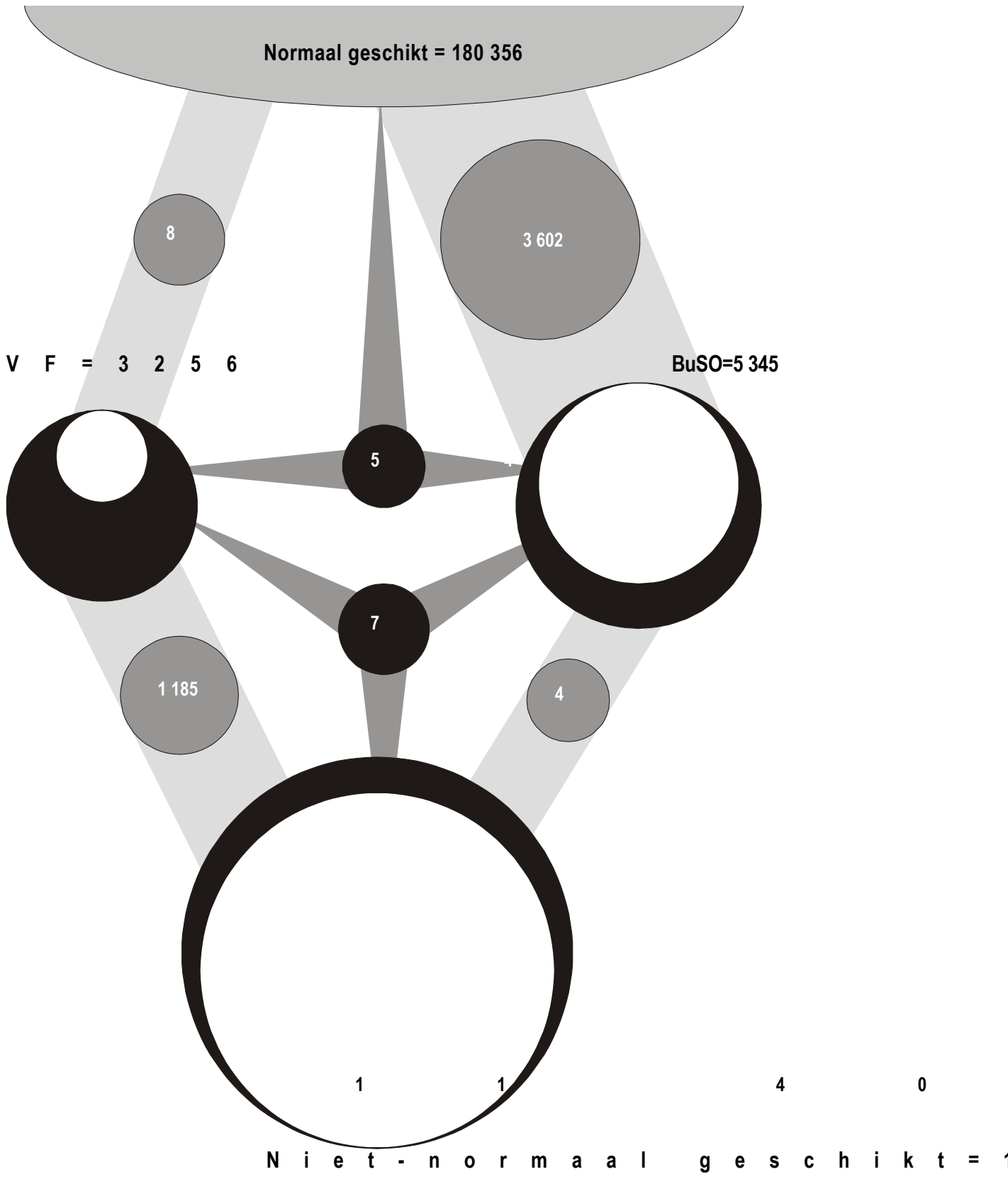
Zoals we eerder stelden kan ook bij de VDAB geregistreerde werkzoekenden een groep worden onderscheiden die we arbeidsgehandicapten noemen.

Het gaat om personen zonder arbeidsbetrekking voor wie het vinden van een job bemoeilijkt wordt als gevolg van een of andere handicap die hun inzetbaarheid beperkt en/of hen in de ogen van de werkgevers minder gewenst maakt.

De handicap verwijst naar de langdurige of blijvende gevolgen van een gezondheidsstoornis op somatisch, mentaal of psychisch vlak. Het is dan ook een zeer diverse groep die zowel mensen omvat die beperkt zijn in hun mobiliteit, in het gehoor- of gezichtsvermogen, als mensen die (zeer) beperkte verstandelijke capaciteiten hebben of door psychische aandoeningen in hun functioneren beperkt zijn.

De beperkingen kunnen zich op allerlei domeinen van het leven voordoen, wanneer ze zich ook manifesteren op het vlak van het vinden of behouden van een job spreken we van arbeidsgehandicapten.

Zoals gezegd is er echter geen eenduidig criterium om deze groep binnen het geheel van de werkzoekenden af te bakenen maar er zijn wel drie indicaties op grond waarvan iemand als arbeidsgehandicapte kan worden beschouwd: ingeschreven zijn in het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap, door de VDAB bemiddelingsdiensten ondergebracht zijn in de categorieën 'gedeeltelijk' of 'zeer beperkt' geschikt, of Buitengewoon Secundair Onderwijs gevolgd hebben. In dit onderzoek hebben we deze deelpopulaties verder onderzocht en in kaart gebracht. Uiteraard overlappen deze drie groepen elkaar gedeeltelijk. De grafiek hieronder illustreert dit.

De grafiek illustreert het feit dat deze afbakeningscriteria drie uiteenlopende vormen van maatschappelijke definiëring van een arbeidshandicap omvatten die vaak niet samenvallen. Immers, 84% van alle arbeidsgehandicapten voldoet maar aan één van de drie criteria.

Midden 1998 was bijna één op de tien van de niet-werkende werkzoekenden in het Vlaams Gewest een werkzoekende met een arbeidshandicap. Wanneer de werkloosheid afneemt (bv. ten opzichte van 1996) dan is de daling minder sterk onder de groep arbeidsgehandicapten en wordt hun aandeel in de populatie werkzoekenden groter (9.4 % in 1998 t.o.v. 8.8 % in 1996). Er zijn periodes geweest, in het begin van de jaren zestig, waarin de arbeidsgehandicapten de meerderheid onder de werklozen vormden. Vandaag de dag zijn een deel van de arbeidsgehandicapten, met name de ouderen, niet meer terug te vinden onder de werkzoekenden maar onder de niet meer werkzoekende werklozen. In de hier geanalyseerde statistiek komen zij niet voor.

Wanneer we de drie groepen arbeidsgehandicapten apart bekijken valt op dat de Vlaams Fonds groep en de ex-BuSO groep op vele kenmerken grote gelijkenissen vertonen. Dit is eigenlijk niet zo verwonderlijk aangezien bijna 40% van de Vlaams Fonds-groep BuSO gevolgd heeft.

De derde groep, de niet-normaal geschikten, vertoont evenwel een ander profiel. Op grond van de hogere leeftijd en het hoger percentage dat reeds gewerkt heeft kan men veronderstellen dat er bij de niet-normaal geschikten meer personen zijn die op actieve leeftijd gehandicapt zijn geworden terwijl het bij de andere groepen vooral om personen gaat die reeds voor hun deelname aan het arbeidsproces gehandicapt waren.

Wanneer de volledige groep arbeidsgehandicapten (18 752 personen) vergeleken wordt met alle werklozen dan springen twee negatieve arbeidsmarktkenmerken in het oog : de *zeer hoge werkloosheidsduur* en het *zéér lage opleidingsniveau*.

Dat zij die BuSO volgden een laag opleidingsniveau hebben is evident, maar ook bij de grote meerderheid van de anderen (toch nog 70% van alle arbeidsgehandicapten) is het niveau zeer laag. Wellicht hebben niet enkel de gezondheidstoestand (in ruime zin) maar ook die twee kenmerken een rol gespeeld in het proces waarbij werklozen gedefinieerd worden als gedeeltelijk of zeer beperkt geschikt.

We vertellen niets nieuws door te stellen dat de inzetbaarheid op de huidige arbeidsmarkt in grote mate bepaald wordt door de scholing die men heeft gevolgd. Alleen al op grond daarvan is de meerderheid van de arbeidsgehandicapten zeer kwetsbaar. Nog problematischer wordt het wanneer we weten dat diegenen met een verstandelijke handicap eigenlijk niet op een veel hoger niveau geschoold kunnen worden. Hiermee is niet gezegd dat ze door training niet meer arbeidsvaardigheden kunnen verwerven, maar wel dat ze op bepaalde segmenten van de arbeidsmarkt zullen aangewezen blijven (cfr.

het overzicht van de beroepsaspiraties). Een beleid dat enkel gericht is op het verhogen van de inzetbaarheid door meer scholing zal voor de meeste arbeidsgehandicapten weinig soelaas brengen.

3. Besluit

In het onderzoeksverslag zijn heel wat gegevens bijeengebracht over de arbeidsmarktpositie van gehandicapten en toch geeft het nog maar een zeer partieel beeld van de realiteit. Gehandicapten blijven immers een moeilijk af te bakenen doelgroep.

We zijn er niet op ingegaan maar het is trouwens de vraag tot op welke hoogte het relevant is om de groep als geheel te willen bekijken, er zijn immers immense verschillen tussen personen met een mentale handicap of met een fysieke of sensoriele handicap. Ietwat paradoxaal is het echter nog moeilijker om informatie te vinden over deelgroepen dan over het geheel.

In de inleiding werd reeds vermeld dat de activiteitsgraad van gehandicapten heel wat lager ligt dan die in de globale bevolking. In een grove schatting, midden van de jaren negentig, kwamen we uit op 30% actieven in de populatie gehandicapten tegen 55% in de globale bevolking (bron : cfr. voetnoot 7). Onze analyse, via de Kruispuntbank Sociale Zekerheid, van een door het Vlaams Fonds geleverd bestand laat betere cijfers zien (36% werkenden, en zelfs 40% wanneer de deeltijds werklozen - deeltijds werkenden er worden bijgeteld). Vooreerst moet er echter op gewezen worden dat zelfs deze betere cijfers nog niet erg 'goed' te noemen zijn, maar ten tweede gaat het hier natuurlijk wel om een selectieve steekproef. Het bestand bestaat immers volledig uit personen die zich tot het Vlaams Fonds hebben gewend om bijstand te krijgen op het vlak van arbeid. Gehandicapten die nog maar zeer beperkt arbeidsgeschikt zijn zal men in deze groep niet aantreffen want als ze zich al tot het Fonds wenden worden ze naar zorgvoorzieningen verwezen. En ook wie geen beroep doet op het Fonds ontsnapt aan onze observatie.

Uit de cijfers blijkt wel duidelijk dat 'ingeschreven' zijn in het Vlaams Fonds geen garantie geeft op werk. Wanneer we even enkel de deelpopulatie 1996 bekijken dan betreft dit 2 707 personen voor wie een protocol is opgemaakt door het Vlaams Fonds dat inhoudt dat ze toegang kunnen krijgen tot een beschutte werkplaats (1 237 personen), of dat een werkgever op de gewone arbeidsmarkt voor hen een loonsubsidie kan krijgen wanneer er rendementsverlies wordt vastgesteld (1 552), of dat ze een gespecialiseerde beroepsopleiding mogen volgen (941), of dat ze in aanmerking komen voor een vergoeding van de kosten voor arbeidsgereedschap-werkkledij of de aanpassing van de arbeidspost (101) of in aanmerking komen voor aan gehandicapten voorbehouden plaatsen in openbare dienst (331). Veel van deze vormen van bijstand kunnen gecombineerd voorkomen (daarom is de som van de cijfers tussen haakjes ook hoger dan 2 707). Dat men ergens bijstand voor kan krijgen betekent evenwel niet dat die ook gerealiseerd wordt. Een door het Vlaams Fonds verleende toelating om in een beschutte werkplaats te werken betekent enkel dat wanneer een werkplaats de persoon in dienst wil nemen ze daarvoor een loonsubsidie zal krijgen. Hetzelfde geldt voor een gehandicapte waarvoor

een loonsubsidie op de gewone arbeidsmarkt als bijstand is toegezegd. Die persoon moet wel nog een werkgever vinden en bovendien moet (in die periode) de sociale inspectie ook nog vaststellen dat er rendementsverlies is. Welnu, op de referentiedatum (midden 1997, dit is voor de deelpopulatie 1996 een half tot anderhalf jaar na de beslissing tot bijstand) is minder dan de helft van de hele groep van 2 707 aan het werk (43% of 47% naargelang men de deeltijds-werkenden deeltijds werklozen al of niet meetelt). Dit betekent dat zowat één op de twee niet aan het werk is geraakt, en de door het Vlaams Fonds toegezegde bijstand bijgevolg (nog) niet heeft kunnen verzilveren. Wanneer we gaan zien waar diegenen die wel werk vonden terecht zijn gekomen dan blijkt dit in grote mate (44% van de werkenden) in beschutte werkplaatsen te zijn. Uiteindelijk zijn er in de volledige onderzoekspopulatie (in 1996 + in 1997 = 5 347) slechts 1 088 of één op de vijf die we op de gewone arbeidsmarkt terugvinden.

Uit het onderzoek van de arbeidsmarktpositie van de werkenden blijkt dat mechanismen die voor niet-gehandicapten spelen eveneens op gehandicapten van toepassing zijn : mannen hebben meer kans op werk dan vrouwen, jongeren wat minder dan (iets) ouderen. Het mechanisme dat beter geschoolden gemakkelijker werk vinden speelt in deze populatie niet, wegens het grote gewicht van de beschutte werkplaatsen in het geheel van de tewerkstelling.

Bij diegenen die geen werk vonden is er een grote groep niet-actieven (40%). We hebben ze niet-actieven genoemd omdat we ze niet in de RSZ noch in de RVA databanken terugvonden. Maar we weten er verder nauwelijks iets over. Ze hebben wel een toezegging van bijstand door het Vlaams Fonds maar dat heeft hen blijkbaar (nog) niet veel opgeleverd, en aangezien ze ook geen uitkeringsgerechtigde werkloze zijn komen ze om die reden wellicht ook niet in aanmerking voor allerlei tewerkstellingsbevorderende maatregelen. Nader onderzoek van die groep, die toch te kennen heeft gegeven van zich op de arbeidsmarkt te willen integreren, is aanbevolen.

In het Vlaams Fonds bestand zijn er tenslotte 20% uitkeringsgerechtigde werklozen. We hebben de kenmerken van deze groep beschreven om een vergelijking te kunnen maken met de anderen in het Vlaams Fonds bestand. Door de analyse van VDAB-gegevens beschikken we echter over ruimere en bovendien ook meer recente gegevens over arbeidsgehandicapten in de werkloosheid. Van de vele kenmerken die daarin besproken zijn springen er twee in het oog: de zeer hoge werkloosheidsduur en het zeer lage opleidingsniveau.